

Van ve Ahlat Arkeoloji Müzesi'ndeki Urartular Dönemine Ait Sporla İlgili Eserler

Bu çalışma 17-20 Mayıs 2023 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen "IV. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi" adlı kongrede sunulmuştur.

Yasemin YALÇIN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, yasemin.yalcin@alanya.edu.tr

Muhammed Hanifi KARAKAYA [Sorumlu Yazar]

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, nikatkarakaya814@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 19.02.2024

Makale Kabul Tarihi: 22.07.2024

Makale Yayın Tarihi: 31.07.2024

ÖZET

Tarihi dönemlere ait kalıntılar, sporun yapılış amaçlarına dair bizlere fikir sağlamaktadır. Bu kalıntıların korunması, ortaya çıkarılması ve halkla paylaşılması için müzelerin önemi büyüktür. Bu bağlamda yapılan araştırmanın amacı, Van ve Bitlis Ahlat Müzesi'ndeki eserlerin incelenerek sportif nitelik taşıyıp taşımadığını değerlendirmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup; doküman incelemesi, gözlem ve fotoğraf çekimleri ile eserler değerlendirilmiştir. Bulgular arasında, Urartu dönemine ait kemerler, kabartmalar, halter, ok uçları ve topuz başı yer almıştır. Araştırmanın sonucunda, Van ve Bitlis Ahlat Müzesi'ndeki eserlerin bir kısmının sportif nitelikler taşıdığı tespit edilmiştir. Urartu dönemine ait kemerler, kabartmalar, halterler, ok uçları ve topuz başları gibi buluntular, sporun sadece fiziksel aktivite olarak değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve askeri amaçlarla da yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu eserlerin sportif anlamda yorumlanması ve spor tarihi araştırmacılarına kaynaklık oluşturması araştırmanın önemini teşkil etmektedir. Ülkemizdeki arkeoloji müzelerinde sergilenen sporla ilgili eserler üzerine yapılacak çalışmalar, diğer Anadolu uygarlıklarında yer alan spor etkinliklerinin tanınmasına ve yapılış amaçlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Spor, Müze, Spor Tarihi, Urartular.

Sporting Artifacts from the Urartian Period in Van and Ahlat Archaeological Museums

ABSTRACT

The remains of historical periods provide us with an idea about the purposes of sports. Museums are of great importance for the protection, discovery and sharing of these remains with the public. In this context, the aim of this research is to evaluate whether the artefacts in Van and Bitlis Ahlat Museum have sportive qualities by examining them. Qualitative research method was used in the study and artefacts were evaluated through document analysis, observation and photography. Among the findings were arches, reliefs, barbells, arrowheads and mace heads from the Urartian period. As a result of the research, it was determined that some of the artefacts in the Van and Bitlis Ahlat Museums have sportive qualities. Finds such as arches, reliefs, barbell, arrowheads and mace head belonging to the Urartian period reveal that sports were practised not only as a physical activity, but also for social, cultural and military purposes. The interpretation of these artefacts in a sportive sense and providing a source for sports history researchers constitute the importance of this research. Further studies on sports-related artefacts exhibited in archaeological museums in our country will help the recognition of sports activities in other Anatolian civilisations and a better understanding of their purposes.

Keywords: Sport, Museum, Sport History, Urartians.

GİRİŞ

Sporun kökeni tam olarak bilinmese de ortaya çıkışı insanların doğal çevre ile uyumlu olarak yaşama ve zorluklarla başa çıkabilme ihtiyacından kaynaklandığı düşünülmektedir. İlk insanlarda sporun avlanma, yırtıcı hayvanlardan kaçma gibi hayatta kalma mücadelesine dayalı fiziksel aktiviteler olduğu kabul gören kanıdır (Tekin ve Tekin, 2014: 122). Spor, insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur ve medeniyetin ilk izlerinden itibaren insanlar spor yapmışlardır. İnsanların spor yapma sebebi başta savunma amaçlı iken zamanla savunma amacından çıkarak bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Spor, insanların zamanla yerleşik hayata geçmesiyle daha organize bir faaliyet haline gelmiştir (Tomay ve Değirencioğlu, 2017: 15). Tarih öncesi çağlarda spor, insanların doğaya uyum sağlaması ve hayatta kalmaları için bir zorunluluktan ancak zamanla insanlığın yaşama, beslenme ve barınma şeklindeki değişimlerle beraber kültürel ve eğlence amaçlı bir faaliyet haline gelmiştir.

Fiziksel eğitim ve spor, ilkel insan toplumunun gelişimine eşlik eden doğal bir süreçti. Başlangıçta, insanların sert doğa koşullarına dayanmalarına ve geçimlerini sağlamalarına yardımcı olma işlevine sahipken daha sonra ise insanların iş aktivitelerini kolaylaştıran bir araç haline geldi. Büyükşehirlerin ve devletlerin kurulmasıyla spor; bazı toplumlarda eğlence, dini etkinlik ve kutlamaların ayrılmaz parçası haline dönüşürken bazı toplumlarda ise askeri ve fiziksel eğitim kaynağına dönmüştür (Maalej & Zghal, 2020: 7).

Antik Mısır medeniyetinde daha üst sınıflardaki kişiler cimnastik ve dans gibi etkinliklerle uğraşırken krallar avcılık, binicilik ve okçuluk gibi aktivitelerle güçlerini göstermişlerdir. Ayrıca boks, güreş ve eskrim gibi sporlar da müsabaka şeklinde seyircilerin önünde icra edilmiştir (Demirtaş ve İmamoğlu, 2018: 490; Koca, İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018: 1502İ; İmamoğlu ve Koca, 2018: 559). Antik Yunan'da festival ve olimpiyatlar sırasında koşu, yüksek atlama, uzun atlama, disk atma, cirit atma, boks, güreş, pankreas, yüzme gibi spor etkinlikleri yapılmıştır (Yılmaz, 2018: 1234-1245). Antik Yunanistan'da olimpiyatlar, Tanrı Zeus'a adanmış dini törenlerin bir parçası olarak görülmüştür. Yarışmaların içerisinde dini unsurlar önemli bir yer tutmuştur. Antik Olimpiyatlar; kitleler arasındaki etkileşimi ve iletişimi artırma, toplumsal barışı sağlama gibi işlevleri de yerine getirmiştir (Tekin ve Tekin, 2014: 138). Antik Mezopotamya'da spor aktiviteleri Sümer medeniyetiyle başlamıştır. Asurlar ve Babiller gibi devletlerle devam etmiştir (Azizbaev, Türkmen ve İmamoğlu, 2014: 209) Sümerler döneminde insanlar inançların etkisiyle boks, güreş, at arabası yarışları, okçuluk, balık tutma, akrobasi ve koşu yarışları gerçekleştirilmiştir. Bu sporlar, sadece üst sınıflar değil toplumun tüm kesimleri

tarafından da uygulanmıştır. Ayrıca Asur döneminde dalgıç askerleri tasvir eden kabartmalar da bulunmaktadır (Akkurt, 2020: 26-29).

Hititler döneminden kalan vazolarda dans sahneleri gösterilir ve bu sahnelerde boğa, müzisyenler ve dansçılar merkez alınır. Hitit metinlerinde müziğin belirli kurallara bağlı olduğu ve komutlarla yönetildiği ifade edilir. Tüm zillerin ve sazların aynı ritimde çalınması, hareketlerin ortak bir ritim düzeni içinde sürdürülmesine önem verilmiştir (Sipahi, 2019: 89). Kabartmalarda ise boğa üzerinde atılan akrobatik saltolar tasvir edilmiştir. Ayrıca Hititlere ait yazılı metinler, boğa dansı gösterisinin nasıl ve kimler tarafından yapıldığı hakkında bilgi verir (Ünal, 2003: 149). Hititler, atların eğitimi ve çeşitli alanlarda kullanımına önem veren bir toplumdur. Seyis Kikkuli; atların bakımı, terbiyesi ve beslenmesi gibi faaliyetleri içeren 180 günlük bir terbiye sürecini anlattığı kitabıyla bu alanda bir ilk olmuş ve atlı sporların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Karauğuz, 2004: 35; Akkurt, 2020: 35).

Urartu döneminde ise atlı savaş arabaları önemli bir yer tutmuş, güç sembolleri olarak kullanılmış, devletin kontrolü ve genişlemesi için faydalı olmuştur. İşpuini ve Minua'nın naiplik döneminde, Urartu ordusundaki atlı savaş arabalarının sayısı, askeri başarılarla bağlantılı olarak artmıştır. Savaş arabaları sadece askeri işlevler için değil aynı zamanda devlet ve askeri törenlerde ve avcılıkta da kullanılmıştır (Gökçe vd., 2013: 127). Urartu medeniyeti, atlara ve atlı sporlara büyük bir değer vermiştir. Atlı savaş arabalarının yanı sıra atlar ve süvariler için sıkı eğitimler verilmiş ve özel olarak at yarışları düzenlenmiştir. Bostaniçi Köyü'nde bulunan hipodromda gerçekleştirilen yarışlarda hükümdar Menua'nın "Arsibini" adlı atının 11,27 metrelik bir sıçrayış yaptığı bilinmektedir (Belli, Çakmaklı ve Gültekin, 2012; 63). Urartular, mezarlar ve yerleşim alanlarına bıraktıkları madeni eserler sayesinde sportif etkinliklere dair bilgilerin günümüze ulaşmasına katkıda bulunmuştur. Bronz malzemeden yapılmış kemerler, takılar, kalkanlar, miğferler, kazanlar, sadaklar, adak levhaları ve at koşum takımları gibi ürünlerle maden işleme konusunda ustalaşmışlardır. Bölgedeki zengin maden yatakları, Urartuların bu sanatta ustalaşmasına katkı sağlamıştır (Göktaş vd., 2019: 536). Urartular, kemerlerinin süslemelerinde dansçılar, akrobatlar ve müzisyenleri betimlemiştir. Bu nedenle müzik eşliğinde gerçekleştirilen akrobasi gösterileri, günümüz ritmik jimnastiğinin bir benzeri olarak kabul edilebilir. Kemerlerdeki işlemlerde, tef ile saz çalan müzisyenlerin ritmine uygun olarak parantezde atan akrobatların figürleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Belli, Çakmaklı ve Gültekin, 2012; 60).

Spor, kültürün diğer unsurlarıyla ilişki içerisindedir. Spor, sadece bedensel bir etkinlik olarak görülmemelidir. Temelde insani ve kültürel bir olaydır. Spor, insana özgü bir hayat tarzıdır ve

tüm insanların hayatının belli bir parçasıdır (Erdemli, 1999: 12). İnsanlar, oluşturdukları kültürü gelecek nesillere aktararak günümüze miras bırakmıştır. Bu mirasın korunması, insanlığın gelişmesi ve yeni bilgilerin üretilmesi için önemlidir. Müzeler, eski medeniyetlere ait eserlerin korunması ve insanlara sunulması için önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple müzecilik anlayışı geliştirilmiş ve dünya genelinde müzeler kurulmaya başlanmış ve müzecilik faaliyetleri giderek önem kazanmıştır (Atasoy, 2010: 40). Müzeler, insanlık tarihindeki önemli mirasların korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla kurulan önemli kurumlardır. Bir bölgenin kültürel mirasını koruma hedefiyle faaliyet gösteren müzeler; tarihi, sanatsal ve kültürel eserlerin korunmasına ve toplumun bilgilendirilmesine yardımcı olurlar. Bu nedenle müzelerin kültürel mirasın korunmasındaki rolü oldukça büyüktür.

Müzeler; ilk zamanlarda tarihi korumak, kaydetmek ve sergilemek için kurulmuşlardır. Fakat zamanla müzelerin amaçları; toplumun eğitim ve öğrenim seviyelerinin artması, estetik algısının geliştirilmesi, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bağların açıklanması ve yorumlanması, toplumsal değişimlerin yönlendirilmesi ve insanların keyif alırken öğrenmesi şeklinde genişlemiştir. Bu sebeple müzeler, toplumun aydınlanmasına ve eğitimine katkı sağlayan önemli kurumlar haline gelmiştir (Atagöz, 1982: 1).

Van Müzesi, Van ve çevresinde bulunan taşınır kültür varlıklarının korunması amacıyla 1932 yılında kurulmuştur ve daha sonra 1945'te Müze Memurluğu, 1972'de de Müze Müdürlüğü olarak hizmet sunmaya devam etmiştir. Müzenin çağdaş müzecilik anlayışı ile hazırlanmış teşhir salonlarında, Van iline ve çevresine dair seçkin bir eser koleksiyonu sergilenmektedir. Müze binası; kapalı alanı yaklaşık 10.000 m² kapsayan bir kompleks olup ziyaretçiler için kafeterya, hediyelik eşya standı, çocuk oyun alanları, geçici sergi salonları, konferans salonu, derslikler ve ihtisas kütüphanesi gibi birçok hizmet sunmaktadır. Ayrıca Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Urartu, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Türk-İslam ve Osmanlı dönemlerine ait eserlerin kronolojik olarak sergilendiği bölümler ziyaretçileri tarihi bir yolculuğa çıkarmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Ahlat Müzesi, Bitlis'in Ahlat ilçesinde tek müze olarak bölgeye hizmet vermektedir. Müze ilk olarak 1971 yılında ziyarete açılmış olup günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyince Bakanlık tarafından çağdaş müzecilik anlayışına uygun bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. 2018 yılında resmi açılışı yapılarak ziyarete açılan müze; Arkeolojik, Kentsel Bellek, Fuaye ve Bahçe olmak üzere dört ayrı alanda sergilenen eserlerle ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Arkeolojik Salon'da Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç/Erken Demir Çağı, Orta Demir Çağı (Urartu), Helenistik Dönem, Roma Dönemi, Doğu Roma

Dönemi, Selçuklu Dönemi ve Osmanlı Dönemine kadar birçok eser sergilenirken; Kentsel Bellek Salonu'nda Ahlat'ta hüküm süren devletler ve yöreye ait bilgiler yer almaktadır. Fuaye Alanı'nda Ahlat'ın tarihçesi ve ören yerleri hakkında bilgi ve görseller, Bahçe Teşhiri'nde ise İslami dönemlere ait eserler sergilenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, Van ve Ahlat Arkeoloji Müzelerinde Anadolu'da önemli izler bırakan Urartular dönemine ait sergilenen eserleri spor unsuru olması açısından değerlendirmektir.

MATERYAL VE METOD

Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, eğitim sorunlarına farklı açılardan yaklaşarak çeşitli çözümler sunarlar. Bu sayede eğitim araştırmacıları, problemleri yalnızca nicel yönleriyle değil nitelikleriyle de değerlendirme imkânı bulurlar (Işıkoğlu, 2005: 165). Nitel araştırma; doküman incelemesi, yapılandırılmamış gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma türüdür. Bu süreç, olayların ve olguların kendi doğal ortamlarında bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasını amaçlar. (Şimşek, 2009: 42).

BULGULAR

Van ve Ahlat Arkeoloji Müzelerinde Sergilenen Sporla İlgili Eserler

Kemerler

Urartu bronz kemerlerindeki zengin motif ve sahnelerin savaş, av, fantastik yaratıklar, tanrılar ve bitkisel motifler gibi çeşitli konuları içerdiği belirtilmektedir. Urartu toplumunda kemerlerin farklı ekonomik güce sahip kişilerin mezarlarına katlanarak konulduğu ve insan tasvirlerinin üç farklı gruba ayrıldığı belirtilmektedir: askeri nitelikli tasvirler (süvariler, piyadeler, savaş arabalı askerler), dini nitelikli tasvirler (tanrılar, törensel sahneler, kanatlı cinler) ve avcılar (Ergürer, 2010: 244-245). Kemerlerdeki motifler; dönemin inançları, mitolojisi, yaşam tarzı, avcılık, savaş araçları gibi sosyo-kültürel yapısını yansıtan önemli veriler sunmaktadır (İlter ve Göğtaş, 2018: 997).

Resim 1. Urartu Dönemine Ait Aslan Avını Tasvir Eden Bir Kemer

Kaynak: Ahlat Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Resim 2. Urartu Dönemine Ait Boğa Avını Tasvir Eden Bir Kemer

Kaynak: Ahlat Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Resim 3. Urartu Dönemine Ait At ve Binici Tasvirli Bir Kemer

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Resim 4. Urartu Dönemine Ait Aslan Avını Tasvir Eden Bir Kemer

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Resim 5. Urartu Dönemine Ait Av Sahnesini Tasvir Eden Bir Kemer

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Kemerler, Urartu dönemindeki spor faaliyetlerinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kemerler üzerinde süvariler, piyadeler, avcılar ve savaş arabalarıyla donatılmış askerler gibi çeşitli savaş figürleri yer almıştır. Bu figürlerin olduğu kemerlerin üzerinde kadın figürlerinin yer almaması, bunların yalnızca erkekler tarafından kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. Ancak törensel sahnelerin yer aldığı kemerlerde kadın figürlerinin yer alması, kadınların da bu kemerleri kullandığını göstermektedir (Ergürer, 2010: 250; Çavuşoğlu, 2014: 20). Urartu kemerlerinde avcılık sahneleri, düşmanlar yerine boğa ve aslan gibi hayvanların hedef alınmasıyla sık sık tasvir edilmiştir. Ahlat Müzesi'nde de benzer kemer parçalarında bu tür tasvirler görülebilir. Avcılık faaliyetlerinin besin sağlamak için değil, kutsal sayılan hayvanların avlanması amacıyla dini nitelik taşıdığı bu durumun göstergesi olabilir (Akkurt, 2020: 36-37).

Urartu dönemdeki spor faaliyetleri; savaş, avcılık ve binicilik gibi aktiviteler etrafında şekillenmiştir. Bu faaliyetlerin anlaşılmasında Urartu kemerlerindeki motifler önemli bir rol oynamaktadır. Urartu kültüründe savaş ve askeri başarıları sembolize eden motifler sıkça kullanılmıştır. Kemerlerdeki aslan figürleri, güç ve cesaret gibi savaş meydanındaki erdemleri temsil etmektedir. Avcılık motifleri ise Urartu'nun ekonomik ve kültürel hayatında önemli bir yere sahip olan avcılık faaliyetlerini yansıtmaktadır. Benzer şekilde binicilik motifleri, Urartu toplumunda atların önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kabartmalar

Urartular taş işçiliği konusunda oldukça ustalaşmışlardır. Taş yontularında sıkça boğa ve aslan figürleri, kutsal ağaçlar, cinler, gerçeküstü yaratıklar ve hayvan üzerindeki tanrı figürlerine rastlanmaktadır (Sevin, 2011: 466). Urartu kabartmaları, Urartu kültürüne ve toplumuna ilişkin değerli bilgiler sunan önemli kaynaklardan biridir. Kabartmalar genellikle dini temalar içermekte olup at arabaları ve avlanan süvari betimlemeleri sıkça yer almaktadır. Bu kabartmaların dinî törenlerde kullanılan araçlara ve askerî faaliyetlerde kullanılan savaş araçlarına işaret ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda kabartmalar üzerindeki spor etkinliklerin genellikle dini ve askerî amaçlara hizmet ettiği söylenilebilir.

Resim 6. Urartu Dönemine Ait Bir Atlı Araba Kabartması

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

MÖ 8. yüzyılın başlarına tarihlenen kabartmada, Tanrı Haldi'ye ait olduğu öne sürülen savaş arabası tasvir edilmiştir. Bu öneri, Urartu krallarının birçok yazıtında yer alan "*Tanrı Haldi arabası (veya silahı) ile savaşa çıktı ve ... ülkelerini ele geçirdi ...*" şeklindeki ifadelerle desteklenmektedir (Çilingiroğlu, 1997: 140-142)

Resim 7. Urartu Dönemine Ait Asker ve Bir Av Sahnesi Tasviri

Kaynak: *Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu*

Bir avcının çıplak olarak topuz kullanarak bir leoparı avladığı anlatılmaktadır. Avcı, sağ elindeki topuzu kullanarak avını yakalamış ve sol eliyle avın kuyruğunu sıkıca tutmaktadır. Kabartmada muhtemelen hayvanın ardışık iki farklı pozisyonu tasvir edilmektedir (Sevin ve Özfırat, 2001: 504). Urartu dönemine ait kabartmalarda av sahneleri, dini ritüeller, kraliyet gücü ve askeri zaferler anlatılmak istenmiştir. Bu kabartmalarda avcıların leopar avlaması, Tanrı Haldi'ye ait savaş arabası ve tanrılar ile hayvan figürleri gibi konular işlenmiştir. Kabartmalar, Urartu kültürü ve toplumunun dini ve askeri yönlerini vurgulayarak taş işçiliği ustalığını ve bu eserlerin dini ve askeri amaçlarla kullanıldığını göstermektedir.

Halter

Halter, tarih boyunca hem kuvvet antrenmanı hem de kuvvet yarışmalarında sıklıkla kullanılmıştır. İlk olarak MÖ yaklaşık 2040 tarihli Mısır Prensi Baghti'nin mezarında bir çeşit ağırlık aleti bulunmuştur. Mezar, tek elle kaldırma ve savurma gibi ağırlık kaldırmaya yönelik hareketleri betimlemektedir. Romalılar da farklı ağırlıklarda taşlarla kuvvet egzersizi

yapmışlardır. (Young, 1999: 440-442) Antik Mısır ve Yunanlılar, kas kuvvetini ve dayanıklılığı artırmak için taştan yapmış çeşitli ağırlıklar kullanmışlardır. (Stojiljković vd., 2013: 136).

Resim 8. Urartu Dönemine Ait Bir Halter

Kaynak: *Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu*

Antik medeniyetlerde kullanılan halterler, günümüzdeki halterlerden farklı tasarımlara sahipti. Bu eserler, büyük boyutları ve kulpları ile çeşitli varyasyonlarda üretilmişlerdi. Taş veya demir malzemelerden yapılan bu ağırlıkların kuvvet geliştirme amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Kaldırma işleminin ise halterin elle tutularak omuzda taşınması ve bazen de metrelerce yürüyüşlerde kullanılması şeklinde gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Antik dönemlerde halterlerin omuzda taşınması ve kaldırılması, atletlerin kas kütlelerini arttırmak ve dayanıklılık kazanmak için yaptığı bir antrenman yöntemi olmuştur. Urartular dönemine ait halter örneğinden de anlaşılmaktadır ki Urartular da diğer antik medeniyetler gibi kuvvet geliştirme amacıyla halter ve benzeri araçlar kullanmıştır.

Ok uçları

Urartu Krallığı, okçuluk konusunda oldukça gelişmiş bir kültüre sahiptir ve okçuluk hem avcılıkta hem de savaşta önemli bir rol oynamıştır. Okçular, atları üzerinde hareket ederek av hayvanlarını ve düşman birliklerini hedef almışlardır. Askerler, okçuluk becerilerini düzenli olarak antrenman yaparak geliştirmişler ve bu da Urartu Krallığı'nın askeri gücüne önemli bir katkı sağlamıştır. Arkeolojik çalışmalar, Urartu bölgesindeki ok uçlarına sıkça rastlanmasının o zamanlarda ok ve yayların kullanımına verilen önemin apaçık bir göstergesi olduğunu ortaya koymuştur. Avcılık sahneleri ve savaşlar gibi farklı alanlarda yaygın bir şekilde kullanılan ok ve yaylar için özel olarak ok atma yarışmaları düzenlenmiştir. II. Argiştinin (MÖ 714-685) bir

stelinde kaydedilen Őu sözler, ok atma yariŐmalarının kanıtıdır: "Rusa'nın oğlu ArgiŐti, Gilurani'nin ormanından Batu oğlu İŐpili'nin bahçesine kadar olan mesafeye okunu 485 metre uzağa attı." Bu yüzden Urartu döneminde ok ve yayların kullanımına büyük bir önem verildiği, tarihi kaynaklar ve arkeolojik bulgularla doğrulanmaktadır. (Çilingiroğlu, 1997: 45; Belli, 2007: 216; Belli, Çakmaklı ve Gültekin, 2012: 67-68).

Resim 9. Urartu Döneminde Ait Ok Uçları

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Resim 10. Urartu Döneminde Ait Ok Uçları

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Urartu döneminde ait kalıntılarda ve resimlerde savaŐçıların yay ve oklarla donanmış oldukları görülmektedir. Urartuların okları savaş alanının ötesinde, aslan ve boğa gibi av hayvanlarının avlanmasında da ustalıkla kullandıkları bilinmektedir. Bu becerilerini geliştirmek için antrenmanlar yaptıkları ve okçuluk yariŐmaları düzenledikleri tarihi kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Topuz başı

Topuz, başlangıçta basit bir sopa ve ciddi travmalar yaratabilen bir silah olarak uç kısmı daha ağır hale getirilerek yontulmuştur. Daha sonra, taşlar uç kısmına bağlanarak "taş başlı" savaş mızrakları ve saplı taş baltalara dönüştürülmüştür. İnsan yaşamı için hayati önem taşıyan madenlerin keşfiyle bu savaş mızrakları baş kısımları bronz ve demir gibi metallere yapılmaya başlanmış ve böylece topuz adı verilen silah ortaya çıkmıştır. Zamanla kullanması zor olan ve güç gerektiren bu silah; kahramanlığı, fiziksel gücü veya savaşçı seçkinlere ait olma duygusunu sembolize eden bir statü objesi haline gelmiştir ve savaş alanlarında fiziksel gücün ön planda olduğu dönemlerde göğüs göğse savaşılabilmek ve gereken gücü ve beceriyi kazanmak için kullanılan bir antrenman aracına da dönüşmüştür (Acar ve Özveri, 2018: 2).

Resim 11. Urartu Dönemine Ait Bir Topuz Başı

Kaynak: Van Arkeoloji Müzesi Teşhir Salonu

Topuzlar, ciddi fiziksel kabiliyet gerektiren ve içerisinde çeviklik, kuvvet ve kassal dayanıklılık gibi özelliklere ihtiyaç duyulan savaş ve spor aletleridir. Savaşlarda yakın dövüşler için hafif ve etkili bir silah olarak kullanılmıştır. Bu silah sadece düşmanı öldürmek için değil aynı zamanda düşmanın silahını yok etmek için de kullanılmıştır. Ayrıca topuzlar avcılık faaliyetlerinde de sıklıkla kullanılmış ve tarih boyunca önemli av silahlarından biri olmuştur. Özellikle hayvanları öldürmek için topuzun ucu sivrileştirilerek veya diğer kesici araçlarla birlikte kullanılmıştır. Bu silah, kabartmalarda da tasvir edildiği gibi Urartu medeniyetinde farklı amaçlarla kullanılmıştır.

SONUÇ

Bir müzede sergilenen sporla ilgili kalıntılar, geçmişteki spor etkinliklerinin yapılaş biçimlerinin ve sporcuların yaşamlarının anlaşılması ve araştırılması için önemli bir kaynak sağlar. Bu kalıntılar, tarihçiler ve araştırmacılar tarafından incelenerek sporun tarihi ve

kültürel önemi hakkında daha fazla bilgi edinilmesine yardımcı olur. Müzeler, geniş kitleler için eğitici bir kaynak oluşturmasının yanı sıra sporun tarihi ve kültürel önemine dair farkındalığı artırır ve genç kuşakların sporu ve sporcuları keşfetmesine, takdir etmesine ve anlamasına yardımcı olur. Bu sayede spor kültürü ve sporun toplumsal etkisi hakkında daha fazla bilinç oluşur.

Urartu dönemi kültürel eserleri; krallığın sosyal yapısını, dini inançlarını ve savaşçı kültürünü derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kemerler, kabartmalar ve diğer arkeolojik kalıntılar, farklı konuları içeren zengin motifler ve sahnelerle süslenmiştir. Urartuların spor faaliyetlerinin anlaşılmasında Van ve Ahlat Arkeoloji Müzesindeki kalıntılar önemli ipuçları vermektedir. Bu eserler içerisinde sportif faaliyetleri tasvir eden kemerler, kabartmalar ve sportif araçlardan olan halter, ok uçları ve topuz başı tespit edilmiştir. Bu eserler dönemin spor anlayışını ve yapılış amacını göstermektedir.

Urartu kemerlerinde savaş sahneleri, avcılık, fantastik yaratıklar, tanrılar ve bitkisel motifler gibi çeşitli tasvirler bulunmaktadır. Bu kemerlerde yer alan insan figürleri, Urartu toplumunun askeri, dini ve avcılık özelliklerini yansıtmaktadır. Askeri figürler genellikle süvariler, piyadeler ve savaş arabalarıyla gösterilirken, dini figürler tanrılar ve dini ritüelleri betimlemektedir. Avcılık sahneleri ise genellikle boğa ve aslan gibi kutsal hayvanların avlanmasını tasvir eder. Urartu kabartmaları, taş işçiliğindeki ustalıklarını ve kültürel sembollerini yansıtmaktadır. Genellikle dini temalar içermekte olup, at arabaları ve avlanan süvariler gibi askeri motifler sıkça yer almaktadır. Bu kabartmalar, dinî törenlerde ve askeri faaliyetlerde kullanılan araçlar hakkında bilgi vermektedir. Müzede sergilenen halter ise avcılık ve savaş aracı olarak değil bir kuvvet geliştirme aracı olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Urartu döneminde ok uçları, arkeolojik bulgular arasında sıkça rastlanan parçalar olup Urartu'nun okçuluğa büyük önem verdiğinin göstergesidir. Okçuların atlar üzerinde hareket ederek av hayvanlarını ve düşman birliklerini hedef aldıkları ve bunu antrenman olarak yapmaları sportif becerilerini geliştirmek amacıyla okların kullanıldığının göstergesidir. Topuz başları ise yakın dövüş silahları olarak kullanılmış ve savaşlarda etkili bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca avcılık faaliyetlerinde de kullanılan topuzlar, Urartu kültüründe güç ve kahramanlık sembolü olmuştur.

Arkeolojik bulgular, Urartu'nun dönemindeki spor etkinlikleri, savaş stratejileri ve kültürel pratikler hakkında önemli bilgiler sağlamakta ve Urartu medeniyetinin sosyal, dini ve askeri yaşantısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Van ve Ahlat Arkeoloji Müzesinde sergilenen kemerler, kabartmalar, halter, ok uçları ve topuz başı Urartu medeniyetinin spor faaliyetlerinin

genellikle askeri becerilerini geliştirmek, avcılık yeteneklerini iyileştirmek ve dini ritüellerini gerçekleştirmek amacıyla yapıldığının göstergesidir.

Müzelerde sporla ilgili eserlerin sergilenmesi ve bu eserlerle ilgili bilimsel çalışmaların yapılmasıyla kültürel ve toplumsal önemine dair bilginin korunması ve geniş kitlelerin bilgilendirilmesi spor tarihi açısından büyük önem taşıyacaktır. Ülkemizdeki arkeoloji müzelerinde sergilenen sporla ilgili eserler üzerine yapılacak çalışmalarla diğer medeniyetlere ait sportif kalıntıların ortaya çıkartılması ve üzerinde araştırmalar yapılması, o döneme ait yapılan sportif faaliyetlerin amaçlarına ve yapılış şekillerine dair önemli bilgiler sunacaktır. Bu bağlamda, ülkemiz müzelerindeki sporla ilgili eserlerin sergilenmesi ve tanıtılması, ülkemizdeki spor tarihi bilincinin oluşmasında ve bu medeniyetlerin tanınması yönünde önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel mirasımızın korunması açısından da büyük önem taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. ř., & Özveri, M. (2018). Osmanlı'da savaş ve spor topuzları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 19(2), 240-264.
- Akkurt, M. (2020). *Antik ağ uygarlıklarında sporun görünümü, uygulama nedenleri ve fonksiyonları* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Şehir Üniversitesi).
- Atağök, T. (1982). *ağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda Türk Sanat Müzelerinin Kültürel Etkinliklerinin Saptanması*. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeterlilik Tezi, İstanbul.
- Atasoy, F. (2010). Kültürel mirasımızın kültür yolu bağlamında değerlendirilmesi. *Türk Yurdu Dergisi*, 30 (275), 40-46
- Azizbaev, S., Türkmen, L., & İmamoğlu, O. (2014). Mezopotamya'da spor ve Gilgamiş destanındaki güreş üzerine düşünceler. *X ЭЛ АРАЛЫК ТҮРК ЭЛДЕРИНИН САЛТУУ СПОРТУК ОЮНДАРЫ СИМПОЗИУМУ*, 204.
- Belli, O., akmaklı, Ö. D. ve Gültekin, T. (2012). Urartu uygarlığında spor. İçinde İ. Yıldırım ve T. Gültekin (Eds.), *Anadolu uygarlıklarında spor* (s. 54-69). Ankara: Spor Yayınevi ve Kitapevi.
- Belli, O. (2007) *Tarih Boyunca Van*. İstanbul: Promat Basım Yayın.
- avuşoğlu, R. (2014). *Urartu Kemerler*. İstanbul: Rezan Has Müzesi.
- ilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Demirtaş, Ö., & İmamoğlu, G. (2018). Antik Mısır'da Cimnastik, Dans, Top Oyunları Görsellerinin Yorumlanması. *Journal of International Social Research*, 11(59).
- Erdemli, A. (1999). Kültür Birliği Olarak Avrupa ve Spor. *Spor Bilimleri Dergisi*, 10(2), 3-15
- Ergürer, H. (2010). Urartu kemerleri üzerindeki insan tasvirleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 243-264.
- Göğtaş, N., ve İğit, İ. (2019). Ahlat müzesinde bulunan Urartu dönemi madeni takılar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 535-552.

- Gökçe, B., Işık, K., Değirmencioğlu, H. (2013). The Mechanics of Ancient Egyptian Chariots. In A. J. Veldmeijer & S. Ikram (Eds.), *Chasing Chariots: Proceedings of the First International Chariot Conference* (pp. 107-129). Oxbow Books.
- Işıkoğlu, N. (2005). Eğitimde nitel araştırma, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 20, 158-165.
- İlter, İ. G. İ. T., & GÖGTAŞ, N. (2018). Ahlat Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemi'ne Ait Üç Bronz Kemer. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 988-999.
- İmamoğlu, G., & Koca, F. (2018). Eski Çağ Mısırda Boks, Güreş ve Eskrim ile İlgili Figürler Üzerine Yorumlar. *Journal of International Social Research*, 11(59).
- Karauğuz, G. (2004). *Hititlerde at: Seyis Kikkuli'nin kitabı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koca, F., İmamoğlu, G., & İmamoğlu, O. (2018). Antik Mısırda Avcılık, Binicilik, Okçuluk ve Görsellerin Yorumlamaları. *Journal of International Social Research*, 11(59).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/>
- Maalej, M., & Zghal, F. (2020). Sport and Physical Education in Ancient Georgia. *Current Issues of Medicine and Management*, (1(19)), 1-10.
- Sevin, V., & Özfirat, A. (2001). Hakkari Stelleri: Doğu Anadolu'da Savaşçı Çobanlar İlk Not. *Belleten*, 65(243), 501-518.
- Sevin, V. (2011). *Urartu Sanatı*. Arkeo Atlas Dergisi: 466-467
- Şimşek, H. (2009). Eğitim tarihi araştırmalarında yöntem sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 33-51.
- Sipahi, İ. T. (2019). Hititlerde Dans-Müzik ve Günümüze Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(1), 71-97.
- Stojiljković, N., Ignjatović, A., Savić, Z., Marković, Z., & Milanović, S. (2013). History Of Resistance Training. *Activities in Physical Education and Sport*, 3(1), 135-138.
- Tekin, A., & Tekin, G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 121-140.
- Tomay, B., & Değirmencioğlu, H. (2017). Antik Çağda Anadolu'da Spor Turizmi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(2), 9-21.
- Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yılmaz Aynur. A (2018). Antik Yunanda Spor ve Spor Eğitiminin Gelişimi. *ulakbilge*, 6 (28), s.1227-1246

Yazar Katkı Oranı

Tüm yazarlar makalenin tüm süreçlerinde eşit oranda rol almışlardır. Tüm yazarlar çalışmanın son halini okumuş ve onaylamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda (Karar Numarası: 2023/05) 10.10.2023 tarihli 2023/08 toplantısında alınan onay kararı ile yürütülmüştür.

Çatışma Beyanı

Yazarlar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Teşekkür Urartular Dönemine Ait Sporla İlgili Eserler konusundaki çalışma talebimiz, Van Arkeoloji Müzesi ve Bitlis Ahlat Arkeoloji Müzesi Müdürlükleri tarafından onaylanmış ve çalışma sırasında gerekli yardımlar

yapılmıştır. Bu bağlamda Van Arkeoloji Müzesi ve Bitlis Ahlat Arkeoloji Müzesi Müdürlüklerine ve çalışanlarına teşekkür ederiz.

.

.